

**VOLYŇSKÉ ŽENY V ČESKOSLOVENSKÝCH VOJENSKÝCH
JEDNOTKÁCH NA VÝCHODNÍ FRONTĚ**

ROMAN ŠTÉR

This thesis deals with the participation of Volhynian women in the Czechoslovak military units, which were formed during the World War II on the territory of the Soviet Union (1st Czechoslovak Separate Field Battalion in the USSR, 1st Czechoslovak Separate Brigade in the USSR and 1st Czechoslovak Army Corps in the USSR). The contribution describes the work of Volhynian-Czech women in these units, with the emphasis on the form and their individual reasons for entering the units..

Key words: women; Volhynian Czechs; World War II; the Czechoslovak military units in the USSR; Eastern front.

*„Nedílnou součástí odboje byly ženy,
některé patří svými činy na vojenský Slavín...“*

Anděla Dvořáková¹

Největší skupinou žen sloužících v československých vojenských jednotkách v SSSR² byly volyňské Češky. Pod tento pojem zahrnují všechny ženy, které se narodily, nebo žily na území bývalé carské volyňské gubernie bez ohledu na rozdělení oblasti po první světové válce. Jsem si vědom toho, že takto stanovený pojem není zcela přesný, neboť nezahrnuje ženy, které se na tomto území nenarodily ani nežily a k volyňským Čechům se hlásily ze sympatií.³ Dále do svého přehledu nezahrnují ženy narozené v obcích Malá Zubovština a Malinovka, protože se tyto osady nenacházejí na území Volyně. Navíc se jedná o zcela samostatnou krajanskou komunitu. Etnografové pro Čechy z těchto osad používají termín černobylští krajané.

Účast volyňských žen na osvobození Československa nebyla dosud komplexně zpracována. Uvedenou problematikou se zabývali Jiří Hofman, Václav Širc, Jaroslav Vaculík.⁴ Těžištěm jejich práce bylo sestavení seznamu volyňských Češek, které sloužily v československých jednotkách. Bohužel není zcela jasné, podle jakého klíče byl tento seznam sestaven, neboť se v něm nacházejí také ženy, jenž se narodily mimo území Volyně například ve Lvově nebo v České Alexandrovce na Krymu. Další informace nacházíme v díle Jaroslava Vaculíka.⁵

¹ Z věnování, které napsala Anděla Dvořáková, předsedkyně Českého svazu bojovnic za svobodu, Denise Zatloukalové na slavnostním setkání u příležitosti 65. a 63. výročí bitvy u Sokolova a Jasla dne 27. 2. 2008 v Praze v hlavním sále Ministerstva obrany. Originál v archivu autora.

² Zájemce o tuto problematiku odkazují na: ŠÁDA, M. – KRÁTKÝ, K. – BERÁNEK, J. – JANEČEK, O.: *Za svobodu Československa: kapitoly z dějin československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války*. Praha 1961; dále: *Vojenské dějiny Československa (1939–1945) IV.*, Praha 1988.

³ K problematice užívání pojmu viz: MARTÍNKOVÁ, D.: *Československé legie v Rusku a volyňští Češi*. In: *Legionářský směr* 4/2013.

⁴ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. Praha 2004 (druhé doplněné vydání).

⁵ VACULÍK, J.: *Dějiny volyňských Čechů II*, Praha 1998; TÝŽ: *Volyňští Češi v protifašistickém zápase*. Praha 1987.

O činnosti žen v československých vojenských jednotkách v SSSR obecně pojednává Věra Tichá.⁶ Základní přehled o účasti žen na osvobození ČSR rovněž nacházíme v publikaci *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*⁷ anebo z internetové výstavy *Ženy bojující*.⁸ Ta kromě velkého množství fotografií obsahuje také medailonky některých žen bojovnic. Z memoárové literatury lze doporučit knihu Milady Vávrové.⁹

Z dokumentárních filmů bych chtěl upozornit především na velmi vydařený dvoudílný dokument *Dukla-krev a mýtus* z roku 1999, který pojednává o účasti 1. čs. armádního sboru v Karpatsko-dukelské operaci. Vystupují v něm také ženy z Volyně. Méně vydařený snímek s názvem *Kamarádka na smrt* z roku 2007 pojednává o ženách sloužících v československých vojenských jednotkách v SSSR.

Za základní pramen, ze kterého jsem při psaní této práce vycházel, považuji vzpomínky pamětnic. Další vzpomínky žen byly zveřejněny v týdeníku *Hlas revoluce* vydávaný Svazem protifašistických bojovníků, ve čtrnáctideníku *Národní osvobození* a v neposlední řadě v měsíčníku *Zpravodaj* vydávaném Sdružením Čechů z Volyně a jejich přátel. Některé ze vzpomínek žen najdeme v již uváděném díle Jiřího Hofmana, Václava Širce a Jaroslava Vaculíka.¹⁰ Z publikací obsahující vzpomínky Volyňských krajanek je nutné upozornit na publikaci Jana Vondráčka¹¹ a ze starší literatury pak na knihy vydávané v rámci edice *Dukla věčně živá*, kterou vydávalo Dukelské muzeum ve Svidníku. Větší množství vzpomínek žen bojovnic shromáždilo občanské sdružení *Post Bellum*, z nichž některé jsou dostupné na internetovém portálu *Paměť národa*.¹²

Cílem tohoto příspěvku je v základních rysech zhodnotit činnost volyňských žen působících v československých vojenských jednotkách v SSSR se zvláštním zaměřením na důvody a formy vstupu do jednotek.

Při psaní této stati jsem si dal za cíl objektivní vykreslení situace a vylíčení osudů lidí ve složité době. Také nástup žen do jednotky byl složitý proces, proto je tato stať pouze malým příspěvkem k objasnění komplikovaného tématu.

Volyňské ženy v 1. čs. samostatném polním praporu v SSSR

Do města Buzuluk v Orenburské oblasti – místa vzniku první československé vojenské jednotky na východní frontě – se začaly sjíždět ty volyňské ženy, které byly součástí rodin, jež sovětská vláda po obsazení západní části Volyně vystěhovala. Mezi nimi převažovali rodinní příslušníci velkých a středních zemědělců (do skupiny velkých zemědělců lze zařadit rodinu Somolovou z Pětihor) či podnikatelů (například rodina Malínských, vlastníci lucký pivovar).

Část takto postižených rodin byla v roce 1940 vysídlena do Kazachstánu.¹³ Ženy spolu s ostatními volyňskými krajanami pracovaly ve Vozvyšenského zerno kolchozu v Bulajevě.¹⁴

⁶ TICHÁ, V.: *Po boku mužů*. Praha 1964

⁷ *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*. Praha 1992.

⁸ www.zenybojujici.cz

⁹ VÁVROVÁ, M.: *Vojáci v sukních*. Jihlava 2001.

¹⁰ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d. Praha 2004.

¹¹ VONDRÁČEK, J.: *A smrt byla na dosah*. Praha 2009.

¹² www.pametnaroda.cz

¹³ To, že nebyly vyvezeny celé rodiny, dokládají osudy dvou z nich. Od rodiny Somolových byl při zatýkání oddělen Vladimír Somol z Pětihor, který později zemřel na bližší neurčeném místě za neznámých okolností (osobní sdělení Josefa Holce autorovi, Praha 2010). Druhým případem byl majitel luckého pivovaru Jiří Malínský, který byl až do napadení Sovětského svazu nacistickým Německem vězněn ve městě Dubně, nedaleko města Luck. Když se blížila

Deportaci a život v kolchoze po mnoha letech popsala jedna z žen: „Byli jsme vezeni v zaplombovaných dobytčích vagoncích a po třech týdnech tohoto transportu jsme byli přesazeni na nákladní vozy a dopraveni do stepí, daleko od veškerého spojení se světem. Po tom nás příslušníci NKVD vyfotografovali a dali nám doklady se svým označením na dobu pěti let prací v určeném území. Pak přišlo žítí v zemljance, padesáti až šedesáti stupňové mrazy, o hygieně a stravě ani nemluvě...“¹⁵ Jak vyplývá z předchozí vzpomínky, nebyl život v Kazachstánu pro vyvezené jednoduchý. Další činnost žen dokládá poznámka v žádosti Jiřiny Somolové-Predmerské o doplnění osvědčení o účasti v národním odboji vydávaného podle zákona 255/1946 Sb. Zde žadatelka uvádí že, manuálně pracovala na poli, později ve vojenském průmyslu.¹⁶

Jako první ze skupiny volyňských Čechů, žijících v Kazachstánu, vstoupil do jednotky Jaroslav Perný z Kvasilova. Při rozmluvě s velitelem 1. čs. samostatného polního praporu podplukovníkem Ludvíkem Svobodou, která proběhla hned po jeho příjezdu do Buzuluku dne 13. 2. 1942, upozornil, že se v kolchoze nachází skupina třiceti volyňských Čechů a mezi nimi několik žen. Ludvík Svoboda se jej zeptal, proč také neprijeli. Perný mu připomněl všechny obtíže, spojené s cestováním v době války, kdy měly přednost hlavně vojenské transporty. Svoboda Pernému slíbil, že se zasadí o to, aby mohli do Buzuluku přijet také ostatní vysídlení. Svůj slib dodržel.¹⁷

Pravděpodobně začátkem června přijelo do Buzuluku spolu s dalšími vyvezenými volyňskými Čechy minimálně 8 žen.¹⁸ Přesný počet žen, které přijely do Buzuluku, nelze přesně určit.¹⁹ Jedna z žen, Anna Ketnerová z obce Hlinsk, zemřela 2. 9. 1942 v buzuluké nemocnici, zřejmě na následky strádání v Kazachstánu nebo tehdy právě řádicího břišního tyfu.

Z příchozích byly 4 ženy bezprostředně odvedeny. První ženou z Volyně, která byla odvedená do 1. čs. samostatného polního praporu, se stala Jiřina Somolová-Predmerská z Pětihor. Před odvodní komisí v Buzuluku předstoupila dne 5. 6. 1942.²⁰ Dne 11. 6. 1942 byla odvedena Anna Perná-Šuttová-Beranová z Kvasilova a za dalších šest dní Antonie Záveská-Muchová z Jeseniče. Jako poslední předstoupila před odvodní komisí dne 13. 8. 1942 Janina Malínská-Černá z Lucku.

nacistická vojska k Dubnu, vyhnali dozorcí vězně na dvůr, kde byli postřeleni. Jiří Malínský přežil jenom proto, že se mu podařilo včas zalehnout a předstírat smrt. Se svoji rodinou se setkal až na jaře 1944, kdy na Volyně přijela 1. čs. samostatná brigáda (osobní sdělení Ireny Šmidtové-Malínské autorovi, Praha 2009).

¹⁴ Vojenský ústřední archiv Praha (dále VÚA Praha), fond (dále jen f.) Oddělení pro vydání osvědčení podle § 255/1946 sbírky, osobní spis Jiřiny Predmerské-Somolové, žádost o doplnění osvědčení ze dne 25. listopadu 1968, s. 1. Pro snazší identifikování jednotlivých žen uvádím jako první příjmení za svobodna a poté po sňatcích. Pokud se mi ovšem podařilo zjistit. K tomu jsem využil seznam českých volyňských žen, které dobrovolně vstoupily do československých vojenských jednotek v SSSR. Viz: HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 129.

¹⁵ DUFEK, V.: *Kapitoly z dějin volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 122.

¹⁶ VÚA Praha, f.: Oddělení pro vydání osvědčení podle § 255/1946 sbírky, osobní spis Jiřiny Predmerské-Somolové, žádost o doplnění osvědčení ze dne 25. listopadu 1968, s. 1.

¹⁷ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 103.

¹⁸ Výslednému počtu žen, které přijely do Buzuluku, jsem dospěl porovnáním údajů uvedených v seznamu žen, které do československé jednotky vstoupily v roce 1942. Viz: *Ženy bojující v československých vojenských jednotkách za druhé světové války*. Praha 1992, s. 70. Jedná se jen o jmenný seznam, proto jsem jednotlivá jména konfrontoval s údaji v databázi Vojenského historického archivu (www.vuapraha.cz), kde je uvedeno místo narození. Abych přesně určil, že se obec skutečně nachází na Volyni, provedl jsem její ověření podle HOFMAN, J. – KLICPERA, J. – PELCOVÁ, V.: *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha 1996. K těm ženám, které vstoupily do jednotky v roce 1942 (4 osoby), jsem připočítal jejich příbuzné, které byly odvedeny v následujících letech (3 osoby). Do výsledného počtu je nutné zahrnout jednu osobu, která v Buzuluku zemřela.

¹⁹ U volyňských žen, které vstupovaly do 1. čs. samostatné brigády nelze vysídlení do Kazachstánu vyloučit. Jedná se tedy o minimální počet žen, které do Buzuluku přijely z Kazachstánu.

²⁰ Data odvodů jednotlivých žen z Volyně jsou převzata z databáze příslušníků čs. vojenských jednotek v zahraničí.

Kromě Janiny Malínské-Černé, odvedené k 1. čs. samostatnému polnímu praporu, byly ostatní výše jmenované dobrovolnice zařazeny do náhradního pluku.

Zbýlé 3 ženy z této skupiny byly do našich jednotek odvedeny až v lednu 1944. Nejprve byla v Buzuluku dne 4. 1. odvedena Anna Malínská z Kvasilova.²¹ O den později ji následovala Naděžda Šmolíková-Somolová z Pětihor²². V Jefremově pak byla odvedena Ludmila Perná z Kvasilova, která se tak stala nejstarší volyňskou ženou sloužící v čs. vojenských jednotkách v SSSR. Narodila se v roce 1880.²³

Ke konci ledna 1943 měla být 1. čs. samostatnému polnímu praporu předána bojová zástava. Výrobu zajistilo Ministerstvo národní obrany v Londýně. Do Buzuluku byla dopravena spolu s diplomatickou poštou, kterou přivezl major Jan Pernikář. Jak vzpomíná Václav Beran: „Zástava byla krásně provedena na žlutém hedvábí, ale všem přítomným se zdálo, že jí cosi ještě chybí: nějaké působivé, burcující heslo. Na štábu i v jednotkách se nakonec dohodli, že nejvhodnější bude *Pravda vítězí a Věrní zůstaneme*.²⁴“ Na doporučení volyňských Češek Jiřiny Somolové-Predmerské a Antonie Záveské-Muchové, které tehdy působily jako telefonistky na štábu praporu, bylo rozhodnuto, že hesla na bojovou zástavu vyšije jejich krajanka Anna Perná-Šuttová-Beranová.²⁵

V bojích u Sokolova

Mezi 38 ženami, které spolu s ostatními příslušníky 1. čs. samostatného polního praporu odjízděly dne 30. ledna 1943 na frontu k Sokolovu, byla jen jedna volyňská žena. Jednalo se o Janinu Malínskou-Černou.

V Buzuluku absolvovala zdravotnický kurz. Po jeho ukončení byla zařazena jako zdravotnice k 3. rotě.²⁶ Pochod k Charkovu a odtud do Mirgorodu, kde měla její jednotka zaujmout obranu, absolvovala v horečkách. Měla zápal plic, ale nevěděla o tom.²⁷ Takto nemocná se účastnila protiútoků na nacisty obsazené Sokolovo.²⁸ Jejím hlavním úkolem bylo ošetřování raněných spolubojovníků.

Při ústupu byly spolu s Vlastou Pavlanovou-Vyhnánkovou jedny z posledních ze své jednotky, které opouštěly pozice. Věra Tichá o tom později napsala: „*Držely se na konci pochodového proudu proto, aby domluvíly těm, kdož by snad nestačili. Nesměly dopustit, aby se někdo zastavil, usedl, usnul Bylo strašné náledí a děvčata měla ještě na starosti protitankovou pušku. Udýchaně jí táhla... Jana Malínská právě přechodila těžký zápal plic. Nemoc se zakulila a dočasně o sobě nedávala vědět, ale ve chvíli, kdy se už zdálo, že Jana přestála všechno nebezpečí, vyrazila s novou silou a mnoho měsíců držela Janu mezi životem a smrtí ... Teď Jana nevěděla o své nemoci, jen k nepoznání zhubla ... Vlekly pušku a když ji ... dotáhly na zledovatělý vršek a zastavily se, aby nabraly dech, puška jim vlastní vahou sjela zpátky.*²⁹ Neměly už sílu

²¹ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4702877>.

²² <http://www.vuapraha.cz/soldier/4702900>.

²³ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4703069>; TÝŽ, Hofman Jiří, Širc Václav, Vaculík Jaroslav: Volyňští Češi v prvním a druhém odboji, s. 125.

²⁴ BERAN, V.: *Jak jsme šli historickou bojovou zástavu*. In: Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel 3/1994, s. 3.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ BROŽ, M.: *Hrdinové od Sokolova*. Praha 2006 (druhé doplněné a rozšířené vydání), s. 220.

²⁷ TICHÁ, V.: c. d., s. 43.

²⁸ O příchodu žen do jednotky v Buzuluku a jejich boji u Sokolova pojednává diplomová práce VITÁKOVÁ, A.: *Ženy v řadách prvního československého samostatného polního praporu: vznik jednotky v Buzuluku a první bojové nasazení u Sokolova*. Viz: http://is.muni.cz/th/64872/ff_m/diplomka_-_konecna_verze.txt

²⁹ Protitanková puška vážila 20,43 kg, viz.: FIDLER, J.: *Sokolovo 1943: malý encyklopedický slovník*. Praha 2004, s. 74.

vrátit se pro ni, potácely se vysíleně dál. Cestou se k nim přidal Oldřich Kvapil. Šli společně, připraveni, že každou chvíli uslyší výhružné německé „Halt!“. A tu se skutečně blížilo proti nim něco velkého, temného. Zastavili se a čekali, protože nic jiného v té chvíli nemohli dělat. Oldřich Kvapil měl tři náboje, děvčata byla bez zbraně. Obě si v tu chvíli uvědomila, že mají u sebe žiletky. Obluda se přiblížila a všichni tři si oddechli. Poznali „kaťuši“ a na ní rudoarmějce...“³⁰

Po bitvě u Sokolova již nebyla pro hnisavý zánět pohrudnice uznána schopnou k další polní službě. Ke konci roku 1943 a začátkem roku 1944, tedy v době, kdy 1. čs. samostatná brigáda bojovala u Kyjeva a na pravobřežní Ukrajině, se léčila v nemocnici v Buzuluku. K jednotce se vrátila až po svém vyléčení v dubnu roku 1945 a pracovala v dětském domově. Dalšímu léčení v plicním sanatoriu se podrobila po skončení války.³¹

V 1. čs. samostatné brigádě v SSSR a v bojích o Kyjev a pravobřežní Ukrajinu

Na jaře 1943 vznikla 1. čs. samostatná brigáda, jejímž novým výcvikovým střediskem se stalo město Novochoopersk ve Voroněžské oblasti. Sem přijeli po krátkém odpočinku příslušníci 1. čs. samostatného polního praporu, kteří se vrátili z fronty a také příslušníci náhradního pluku z Buzuluku. Po zkušenostech z prvních bojů byly ženy, kromě zdravotnické služby, zařazovány ve větší míře i jako telefonistky a radistky, pracovaly na osvětě, v kancelářích štábu či v kuchyni. Ty nejzdatnější byly přiděleny k obsluze protiletadlových děl.³²

Prozatím není znám přesný počet žen, které sloužily v 1. čs. samostatné brigádě v SSSR a účastnily se osvobození Kyjeva a dalších bojů na pravobřežní Ukrajině. Víme jen, že v době, kdy brigáda bojovala na pravobřežní Ukrajině, vstoupily do jednotky další ženy z Volyně. Jednalo se o Alžbětu Kovandovou z Plosky³³ a Marii Záveskou z Dětkovic³⁴ odvedené dne 18. 12. 1943 v Buzuluku. Ještě v době výstavby 1. čs. samostatné brigády v SSSR byla v Buzuluku dne 26. 8. 1943 prezentována Eliza Balíková-Kulhánková³⁵ z obce Malín u Žitomíru. Bohužel u těchto žen neznáme podrobnosti o jejich příchodu do Buzuluku, ani důvody, které je k tomu vedly. Nelze vyloučit, že pocházely ze skupiny žen, které do Buzuluku přijely v červnu roku 1942 z Kazachstánu.

Volyňští Češi sloužící v 1. čs. samostatné brigádě v době jejího výcviku iniciovali vznik pamětního spisu, který je zároveň první oficiální žádostí volyňských Čechů o umožnění návratu do země svých předků. Na vzniku tohoto dokumentu se podílela Anna Perná-Šuttová-Beranová.³⁶

V 1. čs. armádním sboru v SSSR

Po bojích na pravobřežní Ukrajině se 1. čs. samostatná brigáda přesunula na Volyň, která byla vybrána jako prostor pro zformování 1. čs. armádního sboru v SSSR. Do této jednotky postupně nastoupilo 424 žen. Nejčastěji se jednalo o volyňské ženy narozené na západní Volyni.³⁷

³⁰ TICHÁ, V.: c. d., s. 54–55. Příběh Janiny Malínské byl stejně, jako několik dalších příběhů pamětnic, využit Růžnou Lukášovou, viz: LUKÁŠOVÁ, R.: *Bylo jim devatenáct*. Praha 1975.

³¹ BROŽ, M.: *Hrdinové od Sokolova*, s. 220.

³² *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 28.

³³ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4702652>.

³⁴ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4702651>.

³⁵ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4702651>

³⁶ Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel 4/1993, s. 2.

³⁷ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 119–129.

Většinou pocházely z vesnic, kde pracovaly v zemědělství. Jen malý počet z nich absolvoval střední školy.³⁸ Zpravidla do jednotky vstupovaly mladé a hlavně svobodné dívky ve věku zhruba od 18 do 25 let.³⁹ Byla mezi nimi také nejmladší volyňská Češka, která vstoupila do československých vojenských jednotek v SSSR, Žofie Kovalčuková-Habešová z Novin Českých, která při odvodu uvedla rok narození 1928.⁴⁰ V době vstupu do jednotky jí bylo pouhých šestnáct let.⁴¹

Jako první měla podle Věry Tiché do armádního sboru vstoupit Ludmila Maláčová-Lízálková-Procházková, která se na Volyň dostala v roce 1939⁴². Porovnáním údajů z knihy Věry Tiché s údaji v databázi příslušníků československých vojenských jednotek v zahraničí jsem zjistil, že Ludmila Maláčová-Lízálková-Procházková není první odvedenou ženou z řad volyňských Čechů.⁴³ Byla odvedena 23. 3. 1944 ve městě Rovno. Podle výše zmiňované databáze byla první odvedenou ženou z Volyň Emílie Krejčíková-Svítková⁴⁴ z Neborinky⁴⁵, která před odvodní komisí předstoupila o den dříve.⁴⁶

Od tohoto data začaly postupně přicházet další ženy. Z počátku jich nebylo mnoho. Mezi 1. až 30. dubnem bylo odvedeno 28 žen.⁴⁷ Nejvíce žen vstoupilo do jednotky od května do srpna 1944. Po tomto datu například vstoupila do jednotky Maria Fronik se Žitomíru.⁴⁸ Jednalo se však o výjimku. Nástup žen do jednotky byl výše uvedeným datem ukončen.

Ženy do československé jednotky vstupovaly samostatně nebo ve skupinách s dalšími ženami, dále s kamarádem⁴⁹ nebo se svým manželem,⁵⁰ ale nikdy s rodinnými příslušníky. Jsou sice známy případy, že v jednotce sloužil otec s dcerou, ale do armády nevstupovali společně. Příkladem může být vstup Josefa Širce a jeho dcery Marie Šircové-Sýkorové. Josef Širc byl odveden 19. 6. 1944⁵¹ a jeho dcera až v srpnu 1944.⁵²

³⁸ TICHÁ, V.: c. d., s. 110.

³⁹ Srovnej: Seznam českých volyňských žen, které dobrovolně vstoupily do československých vojenských jednotek v SSSR. Viz: HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 119–129.

⁴⁰ Viz.: HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 122.

⁴¹ Jedná se o nejmladší volyňskou Češku, ale v jednotce i mladší dívky například patnáctiletá Paraska Houbanová z Podkarpatské Rusi.

⁴² Ludmila Maláčová-Lízálková-Procházková byla nejprve manželkou Oldřicha Maláče, pracovníka československého konzulátu a jednoho ze spoluzakladatelů čs. vojenské skupiny v Polsku. Spolu s dalšími šesti ženami byla Ludvíkem Svobodou odeslána na Volyň do Českého Kvasilova, kde měly být v případě válečného konfliktu s nacistickým Německem v bezpečí. Později se stala členkou tzv. Kvasilovské skupiny. Skupina našla u volyňských Čechů dočasné útočiště. Na jaře roku 1940 byla odsunuta do nitra SSSR, kde se sloučila se skupinou plukovníka Svobody internované nejprve v Jarmolincích a poté v Olchovcích. S touto skupinou Ludmila Lízálková neodjela. Po čase se svým prvním manželem na dálku rozvedla a provdala se za ing. Jiřího Lízála. Později se spolu podíleli na založení protinacistické odbojové organizace volyňských Čechů s názvem Blaník.

⁴³ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4741985>

⁴⁴ <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

⁴⁵ Podle HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 123 se jednalo o obec Vinumka.

⁴⁶ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4739797>. Věra Tichá uvádí Emílii Krejčíkovou-Svítkovou, jako druhou odvedenou viz: TICHÁ, V.: c. d., s. 112.

⁴⁷ Tamtéž, s. 109 a 193.

⁴⁸ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 121.

⁴⁹ Vypráví o tom Helena Albrechtová-Křikavová. Viz: VONDRÁČEK, J.: *A smrt byla na dosah*, s. 112.

⁵⁰ Společně do 1. čs. armádního sboru vstoupili manželé Jelínkovi z Kupičova. Viz: JELÍNEK, J.: *Pouštěl chléb svůj po vodě. Mé vzpomínky*. Bez místa vydání 2003, 121–124.

⁵¹ Viz.: záznam v databázi příslušníků československých vojenských jednotek v zahraničí: <http://www.vuapraha.cz/soldier/4708785>.

⁵² HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 127.

Vlastní vstup žen do jednotky probíhal dvěma způsoby:

- A) Odvodem před odvodní komisí – tímto způsobem do jednotky vstoupilo 156 žen.
 B) Náborem. Odvedení k jednotce bylo pouze zveřejněno v rozkaze vydaném velitelem útvaru.
 Tímto způsobem do jednotky vstoupilo celkem 268 žen.

Celkem do jednotky vstoupilo 424 žen.⁵³

Některé z žen ze skupiny B nakonec předstoupily před odvodní komisí. Jako příklad uvádím Marii Novákovou-Škrabánkovou, která vstoupila do jednotky v srpnu 1944 a v lednu následujícího roku, po absolvování zdravotnického kurzu v Kyjevě, nastoupila k odvodu. Byla odvedena v Humenném 22. 1. 1945.⁵⁴

Pravděpodobně nejvíce žen, celkem jedenáct, vstoupilo do 1. čs. armádního sboru z obce Kupičov.⁵⁵

Ojedinělým případem byl vstup rodiny Kozákových.⁵⁶ Je to mě jediný známý případ, kdy do jednotky vstoupila celá rodina v tom pravém významu toho pojmu. V memoárové literatuře a literatuře faktu⁵⁷ se někdy setkáváme s tvrzením, že do jednotky vstupovaly celé rodiny. Příklad rodiny Kozákové nám zcela názorně ukazuje nepravdivost tohoto tvrzení.

Na tomto místě je nutné uvést, že volyňské ženy vstupovaly do jednotky v době, kdy byl v podstatě hromadný nástup volyňských mužů do jednotky, který vyvrcholil ve druhé polovině března, uzavřen. Nástup žen oproti nástupu mužů neprobíhal zdaleka tak rychle, ani spontánně. Volyňské ženy potřebovaly k dobrovolnému vstupu do armády daleko větší odhodlání než ostatní ženy, které se s armádou vracely domů. Volyňské ženy nežily v emigraci, odcházely většinou od rodičů ... Byly z venkova, kde více než kdekoliv jinde platila pravidla „dvojí morálky“. Vstup do armády se u těchto děvчат považoval za mravní pád, protože ženy v armádě se většinou pokládaly za ženy volnějších mravů.⁵⁸ Proto byl některým ženám jejich krajany vstup do jednotky nakonec rozmluven.⁵⁹ Tento fakt se odráží také ve vzpomínkách pamětnic. Když Irena Šmidtová-Malinská svému otci oznámila, že hodlá vstoupit do jednotky, řekl jí, že Šmidtovy ženy byly vždy slušné a že jim nemá dělat ostudu.⁶⁰

Na závěr této kapitoly je nutné poznamenat, že některé z žen vstoupily do jednotky i přes zákaz rodičů. Z domova utekla například Miloslava Balounová-Bendová z Kupičova.⁶¹

⁵³ Tamtéž, s. 118.

⁵⁴ <http://www.vuapraha.cz/soldier/4717592>.

⁵⁵ ŽÁKOVÁ, M. – ZÁPOTOCKÝ, V. – KYTL V.: *Kupičov: jak nám o něm vyprávěli: fakta a jména* Bruntál 1997, s. 99. Jednalo se o: Miloslavu Balounovou-Bendovou, Marii Horáckovou-Kloučkovou, Marii Jankovcovou, Annu Blažkovou-Jelínkovou, Boženu Krajbichovou-Loudovou, Marii Ledvinovou-Šimovou, Ninu Holubovou-Ledvinovou, Marii Maškovou-Michajlovičovou, Libuši Špačkovou-Gramišovou, Marii Vávrovou-Gurelovou-Budínovou a Marii Zápotockou-Babincovou. Viz: Tamtéž, s. 194–196. Nejedná se rodačky z Kupičova, ale o ženy, které v obci žily až do nástupu do 1. čs. armádního sboru. Další tři ženy: Kateřina Holubová, Emilie Jankovcová a Libuše Mezenská se v Kupičově narodily, ale v době nástupu žily mimo obec. Viz: HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d. Praha 2004, s. 121 a 124.

⁵⁶ Do jednotky však nevstupovali společně. Viz.: <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/456/page/7> a záznamy k jednotlivým členům rodiny v databázi Příslušníků čs. vojenských jednotek v zahraničí. Jednalo se o otce Františka, matku Zdeňku Prokūpkovou-Kozákovou, o dcery Anastazii Kozákovou-Bartejsovou a Emilii Kozákovou-Maslákovou a syna Františka. Nejprve vstoupil do 1. čs. armádního sboru František Kozák starší, pak dcery Emilie a Anastazie a nakonec matka Zdeňka se synem Františkem.

⁵⁷ Například: SVOBODA, L.: *Z Buzuluku do Prahy*. Praha 1960, s. 181; RICHTER, K.: *Přes krvavé řeky: československý odboj bez cenzury a bez legend*. Praha 2003, s. 258.

⁵⁸ Tamtéž s. 111.

⁵⁹ Tamtéž s. 111.

⁶⁰ VONDRÁČEK, J.: *A smrt byla na dosah*, s. 25.

⁶¹ PhDr. Miloslava Žáková, CSc., osobní sdělení autorovi, Praha 2015.

Individuální důvody ke vstupu do jednotky

Obecným motivem pro vstup do jednotky bylo stejně jako u jejich mužských protějšků vlastenectví a dále protinacistické smýšlení.⁶² Tyto důvody jsou dostatečně známy.

Zaměřme se pro na individuální důvody ke vstupu do jednotky.⁶³ Ostatně tyto důvody byly pro rozhodnutí ke vstupu do jednotky důležitější. Mimo vypálení statku nacisty (v obecnější rovině touze po pomstě) či neshod s rodiči, zamilování se do příslušníka jednotky nebo naivního romantizmu zaznamenané v díle Věry Tiché⁶⁴ nacházíme také inspirování se příkladem starších příslušnic československých vojenských jednotek v SSSR. To byl ostatně případ Jiřiny Šmidtové-Malínské z Mlynova, která v jednom sovětském časopise viděla fotografii významované československé zdravotnice. To ji inspirovalo ke vstupu do jednotky.⁶⁵

Pravděpodobně proto, že do jednotky v prvních měsících nenastoupil potřebný počet žen, rozhodlo se velitelství 1. čs. armádního sboru podpořit nábor do jednotky podporou vysvětlovací kampaně, kterou provedl Vladimír Messner z Lucku.⁶⁶

Na její průběh později vzpomínala Marie Nováková-Škrabánková: „*Jo a potom ještě z Hlinska šla Helenka Červinková,⁶⁷ ale ta šla dobrovolně. Ta šla hned v červnu, hned. To přijel nějak pan Messner z Lucka a dělal nábor. Tak nás tam pozvaly no a ty holky některý (řikaly: pozn. R. Š.) Já puđu, já puđu. No a když přišly domů tak jim máma dala pár facek (a řekla, pozn. R. Š.) já ti dám trajdat někde po světě. Nešly nikam, jenom ta Helenka Červinková.⁶⁸*

Messner objížděl české osady a dle pamětnice „... informoval o tom, jaká je v čs. armádním sboru situace, zdůrazňoval, že i pro ženy je tam ještě dost uplatnění v oblasti ošetřovatelství, spojařské, zpravodajství a v dalších nezbytných oblastech.“⁶⁹ Další veteránka vzpomíná, že s nimi jezdila také jedna z žen, která již sloužila v armádě. „...přišel jeden důstojník, jmenoval se Messner, byl to, myslím, kapitán, chodil s mojí kamarádkou Lidkou Řeblovou, to byla dcera učitele. Obcházeli po těch našich staveních. A ta Liduška se mě ptala: „A půjdeš taky do armády?“ Byla oblečená v uniformě, měla vázanku, bilou košili a mně se to tak líbilo! A tak jsem řikala, že půjdu. A maminka začala, že nikam nepůjdu. A já jsem samozřejmě začala brečet. Já jsem si vždycky tím brekem všechno vymohla.“⁷⁰

Nedokážeme přesně časově vymezit dobu trvání celé náborové akce. Víme jen, že proběhla v červenci 1944. Bohužel nevíme, které obce a kdy navštívili. Víme jen, že v obci Hlinsk byli 18. 7. 1944.⁷¹ Ani nejsme schopni stanovit počet děvčat, která díky této akci rozšířila počty volyňských Češek v 1. čs. armádním sboru. Slávka Ficková-Altmanová uvádí, že spolu s ní vstoupilo do jednotky dalších dvacet děvčat.⁷²

⁶² Jiné pořadí těchto důvodů udává Věra Tichá v publikaci *Ženy bojující* na s. 110 a 111.

⁶³ Jejich existence není žádnou novinkou. Přiznává je Věra Tichá v publikaci *Po boku mužů* na straně 111 a také Jaroslav Vaculík v *Dějích volyňských Čechů II* na straně 115 a v brožurě *Volyňští Češi* v prvním a druhém odboji na straně 41. Novinkou je jejich podrobnější sledování, které umožňuje získat na události nový pohled.

⁶⁴ TICHÁ, V.: *Ženy bojující*, s. 111.

⁶⁵ Osobní sdělení Ireny Šmidtové-Malínské autorovi, 2010.

⁶⁶ Více o jeho činnosti viz.: DUFEK, V.: *Návrat volyňských Čechů do vlasti v archívních materiálech*. Praha 1997, s. 105–107.

⁶⁷ Jednalo se o Helenu Červinkovou-Nedvědovou.

⁶⁸ Z rozhovoru s Marií Novákovou-Škrabánkovou, Dlouhá Loučka 2011.

⁶⁹ VONDRÁČEK, J.: c. d., s. 68.

⁷⁰ <http://www.pametnaroda.cz/witness/clip/id/1758/clip/5853>.

⁷¹ Národní archiv: fond Svaz Čechů z Volyně, Žatec, inv. č. 129, dopis manželky Josefa Dvořáka ze dne 18. 7. 1944.

⁷² VONDRÁČEK, J.: c. d., s. 145.

Další důvod vstupu do jednotky mi rovněž sdělila Marie Nováková-Škrabánková z Hlinska. „*Já jsem dostala ... lístek, prostě dostavit se do Rovna... Tatínek nešel do armády, protože tatínek šel v devětatřicátém roku, když Němci napadli Polsko, ... šel k mobilizaci. Až ve Varšavě válčil proti Němcům. Pak přišel bos, pěšky z té fronty ... To víte, zima, no bylo to v září ... tatínek, dostal zápal plic, ale třikrát po sobě ... No tak potom do té Svobodovy armády nešel, ale ... když ... nešel do armády, tak musel tatínek dělat na nádraží ve Zdobunově, rozvážel nějaké ty klády a já nevím co ... No a když to nastalo, (rozuměj nástup do jednotky, pozn. R. Š.) tak z každého baráku šli. No a Novák je doma, jezdí si do Zdobunova.*

No maminka, ježíš ta dělala zle. No a taky byla v Rovně, jenže nic nevyřídila. A já jsem říkala: Mami, nechte to bejt, vždyť tam šlo holek dobrovolně. A říkám: Co se má stát, se stane. Ale holka, vždyť oni tě odvezou do Kyjeva,⁷³ vždyť tam je takovej hladomor... No a potom, když jako jsem se nehlásila, ale tři dni, tak potom přišel ... lístek, a tam bylo napsaný, když ne armáda, tak pěkně do dolů... No a bylo po řeči, maminka řekla, no víš co, zbal se, odvezu Vás do Rovna. A tam už těch holek bylo hromadu.⁷⁴

V její vzpomínce se odráží vztahy mezi členy české komunity na Volyni. Mimo to nám vyprávění názorně dokládá, že ona dobrovolnost ve vstupu do armády nebyla jednoznačná.

Ve vzpomínce Marie Novákové-Škrabánkové nacházíme dva individuální důvody, na které se podíváme podrobněji. Ve vzpomínkách jiných bojovnic nacházíme také více důvodů, proč vstoupily do jednotky.⁷⁵ Někdy je těžké rozlišit, který motiv byl pro danou veteránku důležitější. Zpravidla to ale bývá ten nejčastěji uváděný.⁷⁶

Prvním důvodem byly obavy z veřejného mínění způsobené tím, že nikdo z rodiny nevstoupil do jednotky.⁷⁷ Jak ukazuje vzpomínka Marie Novákové-Škrabánkové, byly tyto obavy zcela na místě. Tento případ bývá nejčastější u rodin, kde byl otec starý, popřípadě vážně nemocný nebo tzv. zabronirovaný.⁷⁸ Tedy tam, kde nikdo jiný kromě dcery nemohl nastoupit službu v armádě.⁷⁹ Snahou pak bylo zabránit šíření pomluv, které v mnoha případech nebyly na místě.

Druhý důvod představuje volba mezi vyvezením na práci do dolů na Donbase nebo vstupem do jednotky. Ve vzpomínkách veteránek se objevuje poměrně často.⁸⁰ Mělo mu předcházet předvolání od blíže nespecifikované odvodní komise. V tom, kdo toto povolání rozesílal, se vzpomínky rozcházejí. Rozcházejí se také v tom, co následovalo.

Předvolání bylo zasláno také Marii Šircové-Sýkorové. Dalšími dotazy jsem se dozvěděl, že informaci o vyvezení na Donbas slyšela od jedné slečny, která byla taktéž předvolána.⁸¹ To vyvolává domněnku, že se v tomto případě s největší pravděpodobností jednalo o působení še-

⁷³ Jednalo se o zdravotnický kurz, uspořádaný pro budoucí zdravotnice sloužící v 1. čs. armádním sboru.

⁷⁴ Z vyprávění Marie Novákové-Škrabánkové autorovi, Dlouhá Loučka 2011.

⁷⁵ Typickým příkladem je vzpomínka Ireny Malínské-Šmidtové. Viz: VONDRÁČEK, J.: *A smrt byla na dosah*, s. 24.

⁷⁶ V tomto případě vycházím z vlastního pozorování. Byl jsem v poměrně častém kontaktu s Irenou Malínskou-Šmidtovou, která nejčastěji uváděla, že do jednotky vstoupila pro to, že četla článek o ženách bojujících u Sokolova a to jí motivovalo ke vstupu do jednotky.

⁷⁷ Tento důvod je ukryt ve větách „*No a když to nastalo, (nástup do jednotky, pozn. R. Š.) tak z každého baráku šli no a (o tátovi říkaly, pozn. autora) Novák je doma, jezdí si do Zdobunova.*“

⁷⁸ Uvolněn z vojenské služby pro výkon civilního povolání.

⁷⁹ V jiné části rozhovoru s Marií Novákovou-Škrabánkovou jmenovaná uvádí: „*Musela jsem jít, otec byl starý a bratr ještě malý.*“ Podobný argument nacházíme ve vzpomínce Ireny Šmidtové-Malínské. Viz: VONDRÁČEK, J.: c. d., s. 25.

⁸⁰ Informaci o možnosti výběru mezi vstupem do jednotky a prací v dolech na Donbase dokládají vzpomínky dalších pamětnic. Například na internetových stránkách Paměti národa je mimo jiné zaznamenána vzpomínka Marie Šimkové-Tasové narozené v Kvasilově, před válkou žijící v obci Hlinsk. Viz.: <http://www.pametnaroda.cz/witness/clip/id/1328>. Další případy zaznamenáváme ve vzpomínkách Marie Šircové-Sýkorové. Viz.: VONDRÁČEK, J.: c. d., 130.

⁸¹ Osobní sdělení Marie Šircové-Sýkorové, Praha 2015.

ptandy a to přesto, že v některých vzpomínkách je tato událost líčena velmi přesvědčivě. Samotné nasazení žen na práci v dolech vzbuzuje jisté rozpaky, protože prašné prostředí by pro ně znamenalo skoro jistou smrt. Nedá se vyloučit, že šlo fámou, protože mi není znám jediný případ takového nasazení.

Jak je ze vzpomínky Marie Novákové-Škrabánkové patrné, nevstoupila do jednotky na základě vlastního rozhodnutí. Rozhodovala se pod tlakem okolností. Přesto pamětnice svého rozhodnutí vstoupit do jednotky nelituje: „*Ale víte co, vono něco je na něco dobrý. Vidíte svět, vidíte lidi, vidíte, jak to chodí. Já jsem říkala, to je hrozná škola života tohle. To si nedovedete představit, co všechno vidíte. V tom Kyjevě jsme taky zažili ledaco ...*“⁸²

Většina žen, které uvádějí, že nastoupily na základě rozhodování mezi vyvezením na Donbas a službou v jednotce, vstoupila do 1. čs. armádního sboru v měsíci srpnu.

Marie Nováková-Škrabánková mi vyprávěla také o ženách, které tuto výzvu neuposlechly. „*Pak dostaly (výzvu k nástupu do Rovna, pozn. R. Š.) Ola N. a Věra T. Jenomže ty holky utekly z domova. Utekly. Prostě přišli pro ně, a nebyly. Rodiče nevěděli. Byly holky dospělý, tak někde odešly. A já jsem měla tetu v Hrušvici a ta pak když se dověděla, že jsem odjela do toho Kyjeva, tak přišla. A maminka (mi později, pozn. R. Š.) říkala: „Ta mě tak vynadala. Tys ji nemohla přinést sem a mohla bejt doma a né tam (do Kyjeva pozn. R. Š.) ji zavést. No už sem tam byla...*“⁸³

Dalším důvodem, proč některá děvčata vstoupila do jednotky, byl strach před banderovci. „*Po osvobození Mlynova, byly úřady obsazeny sovětskými úředníky. První tajemník Rajpartkomu (okresní stranický výbor) mě vyhledal v Novinách Českých a rozhodl, že mu budu dělat sekretářku ... jednoho dne mi otec, který jezdil do lesa, odkud vozil dřevo na zimu, řekl: „Budeš muset z toho Rajpartkomu odejít. Dnes za mnou v lese přišli banderovci a řekli mi: Pane Šmidt, vy jste tak hodný člověk, proč dovolujete své dceři pracovat v Rajpartkomu.“ Otec jim odpověděl, že přeci musím pracovat a oni na to: „Ať si najde práci jinde, nebo jí zabijeme.“*“⁸⁴

Další vnitřní důvody jako motiv vstupu do jednotky uvádí také Jiřina Křížová-Jiráková ze Zdolbunova: „*Naši lidé, převážně zemědělci, museli za Němců i za Sovětů odevzdávat kontingenty. Banderovci je přepadávali a produkty jim brali. Pokud se zemědělci bránili, byl například táta se synem ubiti a zboží si banderovci odvezli. Město bylo rozbombardované a lidé zejména v létě odcházeli do polí a na volné prostranství přenocovat. Báli se náletů, nešel elektrický proud, nefungovalo telefonní spojení. Já jsem pracovala v nemocnici, která byla hned u nádraží a tam byla velká pravděpodobnost zásahu bombardováním. Rodiče i já jsme z toho byli nešťastní. Ta situace nahrávala mému vstupu do čs. armády.*“⁸⁵

Výcvik

Po vstupu volyňských žen do jednotky došlo ke kontaktu se staršími a zkušenějšími příslušnicemi, které již absolvovaly boje u Sokolova, Kyjeva a na pravobřežní Ukrajině. Jednalo se tedy o osoby, které byly minimálně jednou na frontě. Mimo to měly za sebou ilegální opuštění republiky a ženy narozené na Zakarpatské Ukrajině dokonce věznění v sovětských gulazích. Tomu rovněž odpovídal vztah k nově přichozím děvčatům z Volyně. Zaznamenáváme jej například v deníčku Jiřiny Švermové-Kopoldové pod datem 18. 7. 1944. „*Zítřa přijde k 1. pluku ještě*

⁸² Tamtéž.

⁸³ Z vyprávění Marie Novákové-Škrabánkové autorovi, Dlouhá Loučka 2011.

⁸⁴ VONDRÁČEK, J.: c. d., s. 24.

⁸⁵ Tamtéž, s. 82.

*dalších 50 holek – bude to úplně babský pluk. Nám sem dají asi 20 děvčat. Budeme mít s nimi práci. Jsou to děvčata jakoby z jiného světa. Přišla sem většina rovnou od maminek.*⁸⁶

Volyněská děvčata našla své uplatnění zejména jako zdravotnice, spojařky, kuchařky atd. Předtím však bylo nutné absolvovat potřebný výcvik. Výcvik měly kratší než dříve odvedené ženy a také jednodušší. Součástí výcviku bylo absolvování nerůznějších kurzů. Pro budoucí zdravotnice byl zřízen zdravotnický kurz v Kyjevě. *„Cílem kurzu bylo naučit se všemu potřebnému, co vojenská zdravotní sestra potřebuje znát. Prováděly jsme převazy, zastavování krvácení, píchání injekcí a seznamovaly jsme se s chirurgickou asistencí, učily jsme se přemísťovat raněné na nosítkách. Prubířským kamenem byla první návštěva v pitevně. Už tady některá děvčata kurz vzdala.*⁸⁷

Volyněské Češky sloužily ve všech jednotkách podřízených 1. čs. armádnímu sboru kromě 2. čs. paradesantní brigády v SSSR a 1. čs. leteckého pluku v SSSR. Nejvíce žen, asi 120, bylo přiděleno 3. brigádě.⁸⁸

Díky apolitické výchově a vyprávění těch, co pamatovali řádění bolševiků na Volyni v době občanské války v letech 1918–1920, a hlavně díky vlastním zkušenostem se sovětskou správou v letech 1939–1941 nebyla kromě Ludmily Maláčové-Lízálkové-Procházkové, která na Volyni žila v letech 1939 až 1944, žádná volyněská Češka členkou ilegální Komunistické strany Československa.

Po odchodu z Volyně a výcviku nastoupily do funkcí u jednotek.

V karpatsko-dukelské operaci

Důležitou událostí, která výrazně pozměnila osudy příslušníků 1. čs. armádního sboru, byla zpráva o vypuknutí Slovenského národního povstání. Zprávu o tom jako první zachytila radistka Marie Klíglová-Pánková ze Zdobunova: *„Hudba ztichla, z amplionu se ozval vzrušený, slavnostní hlas, vyzývající všechny slovenské vlastence do boje proti fašismu, za obnovení svobodné Československé republiky. Překvapením jsem přestala vnímat okolí, jen srdce se mi nějak divně rozbušilo, snad radostí, snad obavou, zda neslyším pouze inscenaci nějaké divadelní hry ... Vzchopila jsem se. Tužka se mi bleskurychle rozeběhla po papíře, abych zachytila co nejpresněji vše, co jsem slyšela.*⁸⁹

Operace, která byla naplánovaná jako pomoc bojujícím povstalcům, vešla do povědomí jejich účastníků, a také do učebnic dějepisu jako Karpatsko-dukelská operace. Byla zahájena dne 8. 9. 1944 v ranních hodinách. Tento den zaznamenáváme první zranění volyněského děvčete a to nejen v rámci Karpatsko-dukelské operace, ale také na východní frontě vůbec. Při nepřátelském dělostřeleckém přepadu směřovaném do prostoru štábu 3. brigády byla zasažena střepinou do hlavy Věra Průšková-Mužiková z obce Hlinsk, která jí způsobila těžké zranění.⁹⁰ Celkem bylo v Karpatsko-dukelské operaci raněno 9 žen z Volyně. Kromě již zmíněné Věry Průšové-Mužikové se jednalo o Annu Bártovou⁹¹ z Volkova, Pavlínu Klicperovou-Hřeňkovou⁹²

⁸⁶ Národní archiv, fond Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, k. 257, inv. č. 3595, Kopoldová Jiřina: Deníček spojařky, s. 27.

⁸⁷ Tamtéž, s. 130.

⁸⁸ VACULÍK, J.: *Dějiny volyněských Čechů II.* Praha 1998, s. 76.

⁸⁹ RICHTER, K.: *Cesta domů vedla ohněm.* Praha 1989, s. 15.

⁹⁰ TICHÁ, V.: c. d., s. 147.

⁹¹ TICHÁ, V.: *Po boku mužů*, s. 149–150. Seznam žen, které byly v průběhu Karpatsko-dukelské operace raněné, je sestaven abecedně dle jejich příjmení za svobodna.

⁹² Tamtéž, s. 158.

z Volkova, Marii Lobkovou-Nekolovou⁹³ z Moldavy, Lidii Michálkovou-Rodákovou⁹⁴ ze Zdobunova, Antonii Paterovou-Vavrečkovou-Vrankovou⁹⁵ z Malované, Marii Pousteckou-Malákovou⁹⁶ z Miluše u Lucku, Marii Tesařovou-Popovičovou⁹⁷ z Volkova, Břetislavu Vokáčovou-Václavíkovou⁹⁸ z Moldavy, a Věru Venigrovou-Dufkovou-Machovou⁹⁹ ze Zálesí.

Druhý den ráno 9. 9. 1944, kdy se jednotky 1. čs. armádního sboru nacházely v prostoru osad Machnówka a Wrocanka, došlo k prvním ztrátám na životech v rámci Karpatsko-dukelské operace. O tom, jak blízko je nepřítel, neměli vojáci ani štáb sboru tušení. Okolní kopce s nepřátelským obranným postavením prozatím halila mlha. Když se rozestoupila, Němci okamžitě zahájili dělostřeleckou palbu. Mezi padlými byly čtyři příslušnice sboru, z nichž dvě se narodily na Volyni. Jednalo se o Růženu Jakubovskou¹⁰⁰ a Libuši Novotnou-Mrázkovou¹⁰¹ z Českého Straklova, které spolu sloužily u 2. dělostřeleckého pluku, 1. brigády, 1. čs. armádního sboru. Náčelník štábu Jaroslav Perný chtěl uchránit pluk od zbytečných ztrát, a proto nařídil jeho přesun mimo Machnówku. Děvčata zrovna vyskakovala na korbu auta, když začal nepřátelský minometný střepinový útok. Jedna z minometných střepin urazila Libuši Novotnou-Mrázkovou nohu a velké množství menších střepinek zasáhlo Růženu Jakubovskou do břicha. Po prvotním ošetření, které provedli jejich spolubojovníci, byly uloženy na nákladní auto a poslány do vojenské nemocnice. Řidič si však spletl cestu a místo do nemocnice jel přímo do první linie. „*Tam jim vojáci vyndali. Obrátili tedy auto a ujížděli rychle zpět. Statečná Libuše Mrázková nenařikala, jen stále opakovala: „Já to vydržím, já to vydržím“.* Krvácela však strašně, obvazy a silné vrstvy vaty nestačily vsakovat krev. Dvakrát ji Marie¹⁰² po cestě převázala. Když konečně dorazili na místo, vzaly ji ihned na operační sál. Libuše však o tom již nevěděla. Zemřela na operačním stole.“¹⁰³

Kromě ztrát na životech zaznamenáváme v průběhu přepadu také příklady osobní statečnosti. Ve Wrocance se nacházelo stanoviště telefonní ústředny 3. brigády. Ta během dělostřeleckého přepadu dostala přímý zásah. Telefonistky Věra Venigrová-Dufková-Machová ze Zálesí a Anna Morávková z Michny Sergejevky se nezalekly a z hořícího domu zachránily spojovací materiál.¹⁰⁴ Pravděpodobně za tuto akci byly vyznamenány medailí Za chrabrost před nepřítelem.¹⁰⁵ Některé z volyňských Češek, jako například Věra Martínková-Jurigová z Kvasilova, Emílie Somolová-Stefanovská z Mirohoště a Marie Lobková-Nekolová z Moldavy,¹⁰⁶ byly za

⁹³ Tamtéž, s. 158.

⁹⁴ Tamtéž, s. 163.

⁹⁵ Tamtéž, s. 167.

⁹⁶ Tamtéž, s. 158.

⁹⁷ Tamtéž, s. 157.

⁹⁸ Tamtéž, s. 158.

⁹⁹ Tamtéž, s. 167.

¹⁰⁰ Růžena Jakubovská se narodila v Českém Straklově. Do armádního sboru se dobrovolně přihlásila jako svobodné osmnáctileté děvče v červenci 1944. Prošla kursem spojařů a byla přidělena do 2. dělostřeleckého pluku 9. září 1944, byla smrtelně raněna při minometném přepadu v Machnówce. Její základní životopisné údaje viz: *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 60, nebo TICHÁ, V.: *Po boku mužů*, s. 197.

¹⁰¹ Libuše Novotná-Mrázková se narodila v roce 1925 v obci Český Straklov. Absolvovala střední školu a pak pracovala jako manipulátka. Do 1. čs. sboru se dobrovolně přihlásila, společně se svým manželem, krátce po svatbě v červenci 1944. Prošla kursem spojařů a byla zařazena ke 2. dělostřeleckému pluku. Její základní životopisné údaje viz: *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 60 nebo TICHÁ, V.: *Po boku mužů*, s. 197.

¹⁰² Jednalo se o Marii Pišlovou-Novákovou-Kvapilovou.

¹⁰³ TICHÁ, V.: c. d., s. 151.

¹⁰⁴ *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 57.

¹⁰⁵ TICHÁ, V.: c. d., s. 200.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 201.

boje u Liptovského Mikuláše vyznamenány tehdy našim nejvyšším vyznamenáním – Československým válečným křížem z roku 1939. Mimo to byly ženám udělovány také sovětské řády. Sovětským Řádem Rudé hvězdy byla in memoriam vyznamenána Libuše Mrázková. Jedná se prozatím o nejvyšší známé sovětské vyznamenání, jaké bylo volyňské ženě uděleno.

Situace v Machnówce a Wrocance nebyla pro ženy jednoduchá a nebyla jednoduchá ani pro ty, které ji sice přímo neprožily, ale jako zdravotnice ošetřovaly raněné vojáky. Pro mnohé z žen nebylo ošetřování raněných spolubojovníků po psychické stránce jednoduché. A to z toho důvodu, že se mezi nimi nacházeli jejich příbuzní, kamarádi, známí či sousedé, které mnohdy viděly umírat. Velmi výstižně tuto situaci popsala Irena Šmidtová-Malínská. „*Všude v domech, stodolách i na trávnicích leželi ranění ... začala jsem zatím podávat raněným vodu ... byl to hrozný pohled na tu spoustu raněných. A tak jsem si ke každému klekla, abych jim dala napít. Moje rajtky (jezdecké kalhoty pozn. R. Š.) byly samé bláto a krev. Najednou se objevila doktorka Englová ... Dala mi dvě krabice, v každé byla stovka morfia a kofeínu ... zeptala jsem se, komu mám píchat injekce, a paní doktorka už velmi rozčilená odpověděla: „Všem! Každého to bolí a každý má zesláblé srdce. Až ti dojdou ampule, přijď si pro další.“ Už si nepamatuji, kolikrát jsem vyzvedávala krabice s ampulemi. Když nastal večer a já myslela, že už jsem všem dala injekce, zeptala jsem se paní doktorky, co mám dělat dál. Podívala se na hodinky a řekla: „Tak a můžeš píchat noční dávku!“ Jelikož mě neměl kdo vystřídat, zůstala jsem na noční a pak další dva dny dvě noci bez přestávky. ... Jednou v noci došel čaj, který jsem podávala některým raněným a tak jsem pro něj šla do kuchyně. Starý rotmistr, který měl službu, se na mě podíval a řekl: „Ty jsi zde ještě nebyla, sedni si!“ Odpověděla jsem, že spěchám. Řekl mi, že čaj se teprve vaří a posadil mne na lavici. Ukrojil pořádný kus chleba a k tomu z konzervy americký lančmít. Nalil mi čaj, když viděl, že usínám, vzal to jídlo a doslova mě nakrmil. ... Po třech dnech přivedli novou sestru ... Konečně mě mohla vystřídat.“¹⁰⁷*

Poslední volyňskou ženou, která během Karpatsko-dukelské operace zemřela, byla Anna Zichová ze Zolotijeva.¹⁰⁸ Zemřela dne 12. 9. 1944, na následky zranění minou v polní nemocnici. V tom, jak ke zranění došlo, se prameny rozcházejí. Věra Tichá uvádí, že se tak stalo v době přesunu její jednotky na nové postavení. „*Ujížděla se štábem dělostřelectva ke Krosnu a nevěšimajíc si přibližující se palby a otřesů auta, podle svého zvyku četla. Když se ocitli v prudkém minometném přepadu, auto prudce zabrzdilo. Anna překvapeně zvedla hlavu v okamžiku, kdy už oba vojáci seskakovali. Vrhla se za nimi, ale zalehnout už nestačila. Mina se roztrhla přímo u jejich nohou...*“¹⁰⁹ Pavel Fiala¹¹⁰ se naopak ve své vzpomínce na jmenovanou odvolává na vyprávění jednoho z očitých svědků události dělostřelce Pavla Hejdy: „*Dne 12. 9. 1944 jsme byli se štábem ... na úpatí kóty 534 ... Kopali jsme si zákopy v palbě, nebylo to nic příjemného. Měli jsme dva zraněné pak už se štáb musel přesunout na jiné stanoviště ... Na hřebeni před námi stavěli pozorovatelnu pro gen. Svobodu ... Na vhodném místě jsem zastavil auto, abychom si odpočali a pak jsem chtěl jet dále k zemljankám. Anička si mezitím sedla na blatník a četla. Řekl jsem jí, že si nevybrala nejlepší místo na čtení, ale ani mě nevnímala. Tak jsem si sedl kousek opodál a usnul jsem. Probudil mě až minometný přepad ... Vyskočil jsem a běžel k Aničce. Slyšel jsem její nářek, měla vyrvaný kus boku ... O kus dál leželi zabítý sovětský voják a dva ranění. Anička volala maminku, tak jsem ji rychle*

¹⁰⁷ VONDRÁČEK, J.: c. d., s. 28–29

¹⁰⁸ Anna Zichová se narodila roku 1923 v Zolotijevu. Před maturitou na střední škole se přihlásila do 1. čs. armádního sboru. Absolvovala kurs spojářů a byla zařazena do štábu dělostřelectva. Její základní životopisné údaje viz: *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 60, nebo TICHÁ, V.: *Po boku mužů*, s. 199.

¹⁰⁹ TICHÁ, V.: c. d., s. 158.

¹¹⁰ FIALA, P.: *Nikdy nezapadnem na Aničku Zichovů*. Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 7/2010 s. 1.

*naložil s druhým řidičem do auta a jsme jeli na ošetřovnu ... Držel jsem jí hlavu, bledla jí tvář a šedla. Sténání pomalu ustávalo ... Na ošetřovně nám řekli, že jdeme pozdě.*¹¹¹

Úmrtí Anny Zichové ze dne 12. 9. 1944, jehož očitým svědkem byl velitel sboru brigádní generál Svoboda, se také stalo záminkou k odsunutí žen z první linie. Velitel sboru vydal rozkaz nařizující přemístění žen od bojových jednotek, přesněji řečeno z dělostřeleckých oddílů, do týlových jednotek. Generálovo rozhodnutí se však nesetkalo s pochopením děvčat sloužících v 2. dělostřeleckém pluku 1. čs. brigády. Rozkaz odmítly splnit. Od oddílu byla vyslána k veliteli sboru dvě děvčata, která v soukromém rozhovoru brigádního generála Ludvíka Svobodou přemluvila, aby vzal rozkaz zpět.¹¹²

Důležitou událostí byl přechod Dukelského průsmyku. Pro většinu volyňských žen to bylo poprvé, kdy se ocitly na československém území. Helena Albrechtová-Křikavová líčí první chvíle na území Československa velmi sentimentálně: „*Při vstupu na československou zem jsme poklekly a líbaly jsme zemi zaslíbenou, kterou jsme nikdy předtím nepoznaly. Zpravidla však ženy ve svých vzpomínkách či vyprávěních nevěnují této události takovou pozornost. Například Jiřina Bajborová-Voženílková suše poznamenává, že: „První československou vesnicí, do které jsme vstoupili, byl Výšný Komárnik.*“¹¹³ Pravděpodobně je to způsobeno tím, že Helena Albrechtová-Křikavová byla zařazená u intendance, kdežto Jiřina Bajborová-Voženílková sloužila u spojařů. Pro větší „pracovní vytížení“ neměla čas si uvědomit význam tohoto okamžiku. Nelze vyloučit, že se ženy nechtěly veřejnosti svěřovat s tím, jak prožívaly přechod Dukelského průsmyku, protože tento okamžik považovaly za příliš osobní nebo naopak pro veřejnost zcela nezajímavý.

Natalie Gricuková-Suchardová měla údajně ještě v době bojů o Dukelský průsmyk získat přezdívku Miss Dukla.¹¹⁴ Jak uvedl vojenský historik Miroslav Brož: „*Ten neoficiální titul získala uprostřed válečného pekla nejen kvůli své kráse a půvabu, ale také hrdinství a obětavosti v péči o raněné vojáky. Pracovala totiž jako lékárnice na brigádním obvazišti v dosahu fronty...*“¹¹⁵

V dalších bojích

Těžké boje v Karpatech skončily až koncem roku 1944, když jednotky čs. sboru přešly do obrany na řece Ondavě. Další významné boje nastaly až začátkem roku 1945, kdy se naše jednotky podílely na osvobození Liptovského Mikuláše.

V čase bojů o Liptovský Mikuláš, vznikla v Levoči 4. brigáda. K nově zřízené jednotce bylo postupně přesunuto 6 volyňských žen, které předtím sloužily v 1. brigádě jako zdravotnice a také ty, které přijely z právě ukončeného zdravotnického kurzu v Kyjevě. Spolu s nimi byla k 4. brigádě převelena jedna příslušnice spojovacího praporu.¹¹⁶

Dodejme, že zdravotnice nově vytvořené 4. brigády se osvědčily již v bojích o Liptovský Mikuláš. V předsunutém obvazišti ve výšce 800 m. n. m. poskytly první pomoc mnoha raněným vojákům, které pak dopravovaly na brigádní ošetřovnu.¹¹⁷

¹¹¹ Dukla večně živá XI. Košice 1989, s. 90–92; TICHÁ, V.: c. d., s. 158–9.

¹¹² Viz vzpomínka Jaroslava Perného v publikaci: HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 132. O rozhodnutí velitele sboru se kromě Jaroslava Perného zmiňuje celá řada veteránů jako např.: Josef Židlický, Miloslava Balounová, Jiřina Švermová-Kopoldová viz: *Dukla večně živá*, 11 dílů. Košice 1969–1989. Písemný záznam rozkazu se zatím nalézt nepodařilo.

¹¹³ HOFMAN, J. – ŠIRC, V. – VACULÍK, J.: c. d., s. 134.

¹¹⁴ <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/zemrela-miss-dukla-lekarnice-ceskoslovenskych-vojaku/r~a77b5174761b11e3bc72002590604f2e/>; ŠTĚR, R.: *Snažila se normálně žít*. Národní osvobození 3/2014, s. 5.

¹¹⁵ www.zasvobodu.cz/news/natalie-suchardova.

¹¹⁶ TICHÁ, V.: c. d., s. 172–173.

¹¹⁷ *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 63.

Na tyto boje později zavzpomínala Jiřina Křížová-Jiráková ze Zdobunova. „*Tam bylo hodně raněných a zdravotníků málo. Musely jsme být na operačním sále čtyřicet a někdy i osmačtyřicet hodin bez jediné chvilky odpočinku. Živili nás kostkami cukru, protože nebyl čas ani na svléknutí rukavic a sejmnutí masky. Drželo nás na nohou jen to, že jsme věděli, že zachraňujeme to nejdražší – zdraví a životy našich vojáků.*“¹¹⁸

V dalších bojích, které probíhaly v těžkých podmínkách horského terénu na Malé a Velké Fatře v čase od 12. do 30. 4. 1945, se vyznamenaly spojačky 2. dělostřeleckého pluku 1. brigády. Vedly telefonní linky mezi štábem a palebným postavením děl dislokovaných na vrcholcích například na Mincolu ve výši 1364 m. Jednalo se o Libuši Novákovou-Maňhalovou, Olga Černou-Sitářovou, Naděždu Veselou-Brůhovou a Ženu Vyleťelovou.¹¹⁹

Také v tomto období docházelo ke zranění žen. Pravděpodobně již nebyla tak častá jako v bojích na Dukle. Ve vzpomínkách máme doloženo pouze zranění Heleny Albrechtové-Křikavové: „*V dubnu 1945 jsme se měli z Liptovského Mikuláše přesunout do Svatého Martina. Já, jako součást třetí brigády, jsem se přesouvala ve vozidle značky Studebaker ... kterým jsme vezli čisté prádlo do Turčanského Martina, ale v Liptovském Mikuláši byl právě vyhozen most přes řeku Váh. Naši ženisté v rychlosti postavili náhradní pontonový most, po kterém se přesouvala naše vojska. Já jsem seděla v nákladním autě vedle řidiče, když se auto zřítilo do vod studeného Váhu. Málem jsem se utopila, pomohlo mi umělé dýchání. Usušili mě, napojili teplým čajem. Utrpěla jsem zranění krční páteře a nosu.*“¹²⁰

Završení bojové cesty

Pro všechny příslušníky 1. čs. armádního sboru, ženy nevyjímaje byla, symbolickým završením bojové cesty vojenská přehlídka, která se konala v Praze dne 17. 5. 1945. Atmosféru doby, ale hlavně to, jak děvčata z Volyně tuto událost prožívala, nám přibližuje vzpomínka Ireny Šmidtové-Malínské: „*Z Hostivaře nás do Prahy převezly nákladními vozy (pozn. R. Š: Hostivař tehdy nebyla součástí Prahy). Vysadili nás v parku u Národního muzea, kde jsme měli čekat na zařazení do pochodového proudu. Trvalo to poměrně dlouho, ale když jsme přišli na Václavské náměstí, uviděla jsem kolem dokola spoustu lidí, kteří nás s nadšením vítali. Ze všech stran jsme slyšeli: „Děvčata, naše česká děvčata.“ ... Pod věží Staroměstské radnice stál pan prezident s manželkou Hanou a našim velitelem generálem Ludvíkem Svobodou a s celou vládou, která přijela z Košic. Zapůsobilo to na nás tak, že děvčata bez povelu se vzpřímenou hlavou a s hrdostí a velkým dojetím kolem skupiny odpochovala. Teprve pak jsem si uvědomila, že část radnice je vyhořelá ... Uvolněně jsme potom došly na konec Pařížské ulice, kde nám byl dán povel k rozchodu ...*“¹²¹

Shrnutí

Volynské ženy působily v československých vojenských jednotkách v SSSR od doby, kdy vznikl 1. čs. samostatný polní prapor až do konce druhé světové války. Stejně tak jako po celou dobu stoupal počet žen sloužících v našich jednotkách, měnil se také počet volynských Češek.

¹¹⁸ KOŽNAR, Z. (ed.): *Směr Praha: sborník vzpomínek příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR, účastníků Slov. národního povstání a sovět. vojáků a partyzánů, kteří pomáhali osvobodit Československo*. Praha 1960, s. 182.

¹¹⁹ *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 65.

¹²⁰ VONDŘÁČEK, J: c. d., s. 113 a 115.

¹²¹ Tamtéž, s. 44 a 45.

Mezi ženami, které přišly do Buzuluku, tvořila děvčata z Volyně v počtu minimálně 8 osob menšinu. Převažovaly zde zejména emigrantky, které přes Polsko utíkalý z republiky z rasových nebo politických důvodů. Přihlásily se i ty, které byly pro nepovolený přechod hranic sovětskými orgány zadrženy a odsouzeny do pracovních táborů. Přijížděly také ženy z českých a slovenských rodín dlouhodobě usazených na území SSSR. Mezi 38 ženami, které odjely na frontu k Sokolovu, byla jen jedna volyňská žena.

Od příchodu prvních volyňských Češek do Buzuluku jejich nástup pravděpodobně neustal. V dalším období, kdy se formovala 1. čs. samostatná brigáda a v době její účasti na osvobození Kyjeva a západní Ukrajiny, zaznamenáváme příchod dalších krajanek. Do jednotky vstoupily pouze tři volyňské ženy. Změnilo se však celkové složení nejen v 1. čs. samostatné brigádě, ale také u žen. Většinu v nově vzniklé jednotce tvořili obyvatelé Podkarpatské Rusi.

Po příchodu brigády na Volyň nastala opět změna v celkovém složení nově se tvořící jednotky. Většinu vojáků tvořili volyňští Češi. Díky vstupu dalších krajanek do jednotky začaly volyňské ženy, jež v předchozím období představovaly nevýznamnou menšinu, tvořit většinu. Došlo tak jednak k vyvrcholení a poté k ukončení příchodu volyňských Češek, z nichž ty poslední vstupovaly na začátku Karpatsko-dukelské operace. Celkový počet žen nastoupivší z Volyně se ustálil na číslovce 424.

K nové obměně ve složení sboru došlo začátkem roku 1945. Počet žen sloužících v naší jednotce se v tomto období ještě zvýšil. Do 1. čs. armádního sboru totiž vstupovaly ženy z osvobozených území a ty, které předtím bojovaly v partyzánských oddílech. Celkem v té době v naší jednotce sloužilo zhruba 600 žen, z nichž necelá polovina pocházela z Volyně.

K nástupu volyňských žen lze říci, že nejčastěji ženy vstupovaly do jednotky jednotlivě, méně ve skupinách nebo společně s manželem či kamarádem.

V průběhu vzniku, reorganizace a výstavby nových jednotek se měnil důvod vstupu do jednotky. U prvních volyňských krajanek byla důvodem ke vstupu snaha uniknout ne-spravedlivému trestu v podobě vysídlení do Kazachstánu. V dalším období, tedy v době vzniku 1. čs. samostatné brigády a jejího bojového vystoupení, vstoupily další 2 ženy. Jejich přesné důvody pro vstup do jednotky se mi bohužel nepodařilo zjistit.

U žen vstupujících do jednotky po jejím příchodu na Volyň můžeme důvody rozdělit na kolektivní a individuální. Individuální důvody byly pro jednotlivé ženy zásadní.

Mnoho žen do jednotky vstupovalo zcela dobrovolně na základě vlastního rozhodnutí. Dále pak přičiněním náborové akce Vladimíra Messnera nebo na základě výběru mezi vojenskou službou či prací v dolech. Mezi další důvody můžeme zařadit touhu po pomstě, neshody s rodiči, naivní romantismus, zamilování se do příslušníka jednotky, touhu zůstat s manželem, inspirování se příkladem starších bojovnic, strach z vnitřních poměrů na Volyni či snahu zabránit pomluvám. Ať již byly důvody ke vstupu žen z Volyně jakékoliv, přispěly svou službou a statečností k porážce vojsk nacistického Německa.

Takto zachytil Ludmilu Pernou z Kvasilova před vyvezením do Kazachstánu akademický malíř Vlastimil Hofman. Později se stala nejstarší volyňskou Češkou sloužící v československých vojenských jednotkách na východní frontě (Národní archiv, fond Malinská Irena, plk. v.v.).

Vladimír Messner, na snímku v horní řadě uprostřed, se skupinou děvčat, která na základě jeho vysvětlovací kampaně vstoupila do 1. čs. armádního sboru. (Převzato z: Vaculík Jaroslav: Dějiny volyňských Čechů II, s. 184).

Rodina Kozákova z Lucku (převzato z: <http://www.pametnaroda.cz/witness/photo/id/456>).

Účastnice zdravotnického kurzu v Kyjevě (převzato z: <http://www.pametnaroda.cz/witness/photo/id/1328>).

Ženy při nástupu na pietní shromáždění u příležitosti výročí vypálení obce Český Malín na Volyni (převzato z: *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*, s. 51).

Při ošetřování zraněných zleva Gertruda Englová, Soňa Haragoničová a Irena Šmidtová-Malínská (převzato z: Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války, s. 58).

Libuše Mrázková, zemřela na následky zranění při minometném přepadu v Machnówce dne 9. 9. 1944 (převzato z: Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války, s. 60).

Růžena Jakubovská, zemřela na následky zranění při minometném přepadu v Machnówce dne 9. 9. 1944 (převzato z: Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války, s. 61).

Anna Zichová, zemřela dne 12. 9. 1944 v polní nemocni na následky zranění (převzato z: Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války, s. 64).

Telefonistky Věra Venigrová-Machová (první zleva) a Anna Morávková (čtvrtá zleva), které v době dělostřeleckého přepadu v Machnówce z hořícího domu zachránily spojovací materiál (převzato z: Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války, s. 59).

Marie Pánková, první žena, která zachytila rozhlasovou zprávu o vypuknutí Slovenského národního povstání. Fotografie byla pořízena v čase bojů o Liptovský Mikuláš (převzato z: Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války, s. 64).

Z leva doprava: Libuše Nováková-Maňhalová, Olga Černá-Sit'arová, Nad'a Veselá-Brůhová a Evžénie Vyleťalová, které v bojích na Malé a Velké Fatře v těžkých podmínkách horského terénu táhly telefonní linky mezi štábem a palebným postavením děl (převzato z: Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války, s. 66).

Jeden z mnoha záběrů z pochodu 1. čs. armádního sboru v SSSR Prahou. Snímek zachycuje příslušnice 1. čs. armádního sboru při pochodu po Staroměstském náměstí (převzato z: Vondráček Jan: A smrt byla na dosah, s. 136).

Československý válečný kříž z roku 1939, který obdržela Věra Martínková-Jurigová, Emílie Somolová-Stefánovská a Marie Lobková a další volyňské ženy (foto archiv autora).

Některé z žen jako například Věra Venigrová-Machová a Anna Morávková obdrželi medaili Za chrabrost před nepřitelem (foto archiv autora).

Sovětským Řádem Rudé hvězdy byla in memoriam vyznamenána Libuše Mrázková (převzato z: <http://forum.valka.cz/topic/view/119511/Rad-rude-hvezdy>).